

влаштовують чоловіків. Увесь вільний час вони проводять, гуляючи й катаючись верхи, граючи в карти <...>, підтримуючи знайомства<...>, відвідуючи <...> хрестини, обряди очищення й похорони; і все це з дозволу та відома їхніх чоловіків...» [12, с. 29].

Подібна зміна уявлень, як вважають науковці, спричинила певну амбівалентність у реценції жінки: з одного боку, це патріархальний погляд на ґендерну гармонію, коли «смирено-мудрі, покірливі та пасивні жінки, що були ніби «додатками» до представників «сильної статі», будь-то батько, брат або чоловік, поступалися місцем дієвим, рішучим, підприємливим особам, які не боялися виявляти свої розумові якості та кмітливість» [2, с. 134]. З іншого боку, це пропаговані ренесансною новелістикою, зокрема перекладами Джованні Боккаччо, Маргарити Наваррської та елізаветинською комедією (Дж. Лілі, В. Шекспір) погляди на жінку як вільну особистість, що має право на волевиявлення й ініціативу.

На сторінках ренесансних творів спостерігається доволі широкий спектр інтерпретацій жіночої та чоловічої природи – від ренесансної апологетики до маньєристично-барокового критицизму, що певною мірою призводить до розширення семантики художнього образу та створення на теренах літератури доволі цікавої візії сутності людської природи.

Памфлетна традиція англійського Ренесансу має доволі широкий тематичний діапазон: релігійно-політичні, літературно-критичні та соціально-побутові твори (К. Васирина). Утім, є ще одна вельми цікава модифікація – ґендерно маркований памфлет, який до сьогодні не був об'єктом дослідницької уваги.

Одним із доволі помітних творів ґендерно маркованого стибу став памфлет англійської письменниці Дж. Енгер «Джейн Енгер стає на захист жінок» (1589 р.), який викликав не тільки читацький, але й певний дослідницький резонанс. Приміром, Дж. Річі та К. Роналд називають Дж. Енгер «першою жінкою, яка вступила в полеміку з чоловіками», «винахідницею нового стилю жіночого письма» [11, с. 50]. На думку Л. Веччі, «plain prose style» Енгер помітно контрастує зі стилем Дж. Лілі й інших ренесансних письменників [13, с. 62]. Як вважає Л. Кнопперс, Джейн Енгер є однією з тих, хто «намагався себе захистити принаймні на сторінках творів, які писалися здебільшого вдома» [7, с. 11]. Прикметно, що саме Джейн Енгер відкриває гале-

рею творів феміністичної спрямованості в антології «Перші британські феміністки» (1985 р.) М. Фергюссон [14, с. 53].

Тож актуальність цієї наукової розвідки полягає в необхідності створення цілісної картини інтерпретації жіночої природи в ренесансному соціумі, особливо в такому злободенному жанрі, як памфлет, який слугує своєрідним віддзеркаленням смаків і вподобань елізаветинського соціуму. Памфлет Дж. Енгер ще не був об'єктом комплексного аналізу в сучасному українському ренесансознавстві, тож метою статті є реконструкція твору як в історико-літературному вимірі, так і в соціокультурному та ґендерологічному аспектах.

Виклад основного матеріалу. Сходження на престол Єлизавети Тюдор, яка стала для багатьох жінок взірцем для наслідування, було причиною емансипації жінок. Варто нагадати, що елізаветинське суспільство вельми неоднозначно поставилося до появи на троні жінки, і це відбилосся на сторінках тогочасних памфлетів і трактатів. Так, Джон Нокс став автором першого гнівного памфлету проти королеви («Перший трубний глас проти жадливого правління жінки», 1558 р.), а Джон Бейл («Каталог», 1559 р.), Джон Ейлмер («Гавань справжньої віри та істини», 1559 р.) або Роберт Кроулі, навпаки, змальовували вінценосну особу як ідеального монарха. Тож не дивно, що переакцентація ґендерних стереотипів стала однією з прикмет елізаветинської доби, про що свідчить ціла галерея яскравих і незабутніх жіночих образів ренесансної літератури – Феби в «Розалінді» Т. Лоджа, Мелісіни у «Виклику Фортуні» Г. Робертса, Елінора у «Пригодах добродія Ф.Дж.» Дж. Гаскойна та численні образи жінок у коннікетчерівських памфлетах Р. Гріна.

Цілком природно, що апологетика жіночої природи почала лунати й зі сторінок тогочасних памфлетів. До речі, памфлети на так звану «жіночу» тематику були явищем доволі поширеним на той час. Так, перу Маргарет Тайлер належить переклад першої частини «Дзеркала шляхетних діянь і лицарства» (1578 р.), іншим і по суті першим ренесансним памфлетом на жіночу тематику став опублікований у 1589 р. памфлет Джейн Енгер «На захист жінок» (1589 р.), наступна літературна знахідка, уже датована XVII століттям, належить перу Джоан Шарп «Захист жінок» (1617 р.), далі привертає увагу праця Маргарет Фокс «Жінки говорять», яка побачила світ у 1667 р. Тож окрім релігійно-по-

літичних, літературно-критичних і соціально-побутових памфлетів, які вже вписані в історію англійської ренесансної літератури, на авансцені літературного життя з'являється ще один, так званий памфлет на «ґендерну» тематику.

Чи не найяскравішим зразком такого памфлета є твір Джейн Енгер «На захист жінок» (1589 р.). Його авторка, англійка Джейн Енгер, не була професійною письменницею й поступалася рівнем майстерності таким елізаветинським «women of letters», як Мері Сідні, Ізабела Вітні або ж Емілія Ланьє, але саме вона започаткувала своєрідну літературну моду, звертаючись до питань стосовно жінок і водночас відкриваючи доволі широке поле для подальших дискусій.

Уже в заголовку памфлета авторка декларує власний письменницький імператив: «захистити їх, тобто жінок, від зазіхань набридливого коханця й інших прихильників Венери, які користуються жіночою добротою» [4]. До речі, привертає увагу той факт, що Джейн Енгер не тільки підписується власними ініціалами J. A., але й навмисне додає собі статусу такої собі «gentlewoman». Вона в такий спосіб висловлює певний протест проти проявів ґендерної асиметрії, що виявлялася в улесливому зверненні до чоловіків як до «джентльменів», тоді як жінки були позбавлені такого права.

У традиційній передмові до читачів авторка, по-перше, звертається до всіх «gentlewomen» Англії, імовірно, до елітарної читацької аудиторії: «хоча я й побоююсь, що Ви поставитеся до цього з презирством, що видав на сторінках твору мій холеричний темперамент» [4], утім, письменниця улесливо ставиться до майбутніх читачок, називаючи їх і дотепними [4], і справедливими [4], вибачається за ймовірні негаразди, оскільки саме «гнів змусив написати її цей твір» [4]. Інша, друга частина передмови, адресована «усім жінкам і шляхетним читачам» [4], і в ній доволі чітко простежується настрій авторки у вигляді доволі риторичного запитання: «Кого, як не жінок, і ображають, і обмовляють, і ставляться до них не так, як треба?» [4]. Далі утверджується теза про брехливість чоловіків, і Енгер звертається до аудиторії з проханням допомогти їй захистити жінок. Звичайно, авторка йде в річищі тогочасної літературної традиції, використовуючи численні риторичні формули, «заграючи» з потенційним реципієнтом твору, але соціальна стратифікація потенційного читача та новаторське на той час звернення до леді

як до «gentlewomen» свідчать про творчий пошук авторки та додають твору певного шарму.

Сам текст памфлета розпочинається з критики так званого «чоловічого» письма: «Бажання, коли чоловік воліє показати власні здібності в процесі письма, є незаперечним, але чоловіки захоплюються радше манерою чи стилем, що інколи спотворює зміст, вони настільки захоплюються риторикою, що виходять за межі розуміння й обирають шлях у нікуди» [4]. До недоліків «чоловічого» письма авторка відносить і лаконічність, і «здатність чоловіків довго розмірковувати над думками» [4]. У такий спосіб Енгер не тільки долучається до численних літературно-критичних дискусій стосовно риторичних питань, але й уперше вступає в полеміку із «сильною» статтю. До речі, є версія стосовно того, що цей твір був своєрідною відповіддю на памфлет Томаса Орвіна «Після кохання» (1588 р.), в якому він звинувачував жінок у тому, що їм не варто довіряти. На підтвердження цієї версії є текстові пасажі з памфлета Енгер, в яких авторка зізнається, що прочитала одну книгу такого собі «набридливого коханця», в якій ідеться про людську глупоту та звинувачення всіх жінок [4]. Тож не дивно, що саме задекларований у передмові до твору гнів став тією рушійною силою, яка надихнула письменницю на написання памфлета.

Варто підкреслити, що авторка й надалі критикує не тільки манеру письма, але й манеру розмови чоловіків: «Промови чоловіків є проти природи, і саме тому вони є дещо штучними» [4]; «Дивно бачити, як чоловіки лестять самі собі своїми власними чеснотами» [4]. Звичайно, що подібні випадки на адресу чоловіків не змогли не привернути увагу як читачок, так і читачів; до речі, адресування твору жіночій аудиторії – це ймовірна літературна стратегія авторки, яка сподівається, що її твір не потрапить до рук чоловіків. Цілком природно, що цей памфлет спричинив своєрідний інтелектуальний бум серед письменниць, про що свідчать твори принаймні Джоан Шарп і Маргарет Фокс, які з'явилися вже у XVII столітті.

Цілком природно, що основний текстовий масив памфлета присвячений характеристикам чоловіків і жінок і відносин між ними. Авторка неодноразово пише про «лестоці, якими рясніють брехливі чоловічі душі» [4], про «захопливі промови чоловіків, які, ніби хмари, зникають» [4], про «право на володарювання, яке Боги надали чоловікам» [4], про «лабіринт у кінці чолові-

чих обіцянок» [4] і постійно використовує епітет «ненажерливий коханець» [4] щодо чоловічої статі. Жінок же авторка наділяє напрочуд позитивними рисами: «дотепність жінки – це щось надзвичайне» [4], «жінки є більше стриманими, ніж чоловіки» [4], «жінки, на відміну від чоловіків, краще розуміють природу людини» [4]. Прикметно, що авторка вдається до напрочуд феміністичного висловлювання: «І якщо будь-який чоловік подасть мені руку, коли я буду падати, я йому це не дозволю» [4]. Така яскрава апологетично-фемінна модальність памфлета, звичайно, є виправданою для твору з подібною назвою, але в текстовому просторі твору наявні також пасажі, які дещо пом'якшують сувору «античоловічу» риторику авторки.

Звичайно, на перший погляд може здаватися, що сама авторка є, так би мовити, суворою феміністкою, проте суто жіноча риса – бути помічницею чоловіка та його вірною супутницею – також знаходить місце в розмірковуваннях Джейн Енгер. Так, письменниця неодноразово звинувачує жінок у тому, що вони є «надто довірливими» [4], що «чесноти та добре ставлення до чоловіків руйнує жінку» [4]. Водночас авторка постійно стверджує, що «жінки є найкращими помічницями чоловіків» [4], «жінки є протилежністю чоловіків» [4] і «без нашої жіночої турботи вони б лежали в ліжках, як собака в багнюці» [4]. Тож крізь доволі потужний струмінь критики чоловіків проглядається підсвідоме бажання жінки бути другою половинкою для чоловіка, його вірною супутницею та помічницею, що є природним для жінки й усе ж таки має бути. Звичайно, що таке бажання можна прочитати поміж рядків, оскільки задекларована тематика памфлета – не апологетика чоловіків, а захист жінок від проявів чоловічої природи.

Цілком природно, що крізь доволі потужний критичний струмінь усе ж таки проступає інше бажання авторки – знайти ренесансну гармонію буття, ту ґендерну симетрію, що споконвіку була основою суспільного життя. Авторка в стилі численних ренесансних книг практичного спрямування, із властивим для епохи ренесансним практицизмом і прагматизмом дає поради як чоловікам, так і жінкам. Сильній статі авторка бажає «частіше прислухатися до жінок» [4], «бути більш скромними» [4] і «не демонструвати власну звирячу натуру за допомогою оманливих слів» [4]. Жінкам же вона радить не надто довіряти словам чоловіків, завжди триматися разом, зберігати всі жіночі чесноти [4].

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи вищенаведене, можна сказати, що поява на літературній авансцені тексту памфлета Дж. Енгер стала доволі помітною культурною подією в житті Англії, оскільки це був перший твір не на релігійну чи світську тематику. Він у доволі неординарній манері презентував ґендерні питання, причому їхній тематичний діапазон був широким – від питань риторики до питань побутового характеру. “Plain prose style”, невибаглива стилістика твору, буденність тематики та формульна стихія впізнавання вже знайомих стандартизованих життєвих ситуацій свідчать про те, що памфлет був орієнтований здебільшого на неелітарну читацьку аудиторію. Авторка не тільки насмілилася задекларувати ідею памфлета – захистити жінок, але й також оздобила твір численними та доволі зухвалими випадками на адресу чоловіків, що на той час було доволі неординарним кроком. Водночас сувора риторика дещо пом'якшена в тексті твору ідеями про співіснування чоловіка та жінки, причому жінці відводиться роль помічниці чоловіка, якщо він буде поводитися належним чином. Тож не дивно, що сам текст памфлета зберігся до сьогодні, оскільки саме він є не тільки яскравою пам'яткою творчості елизаветинських “women of letters”, але й виконує також «культуртрегерську» (термін В. Демченка) функцію, допомагаючи сучасному читачеві створити цілісну картину рецепції ґендерних питань в аспекті діахронії.

Апологетика жінки, її право існувати в соціумі на одному рівні з чоловіком, а інколи й домінувати над представником чоловічої статі є тим ідейно-тематичним струменем, що відчутно проступає й на сюжетному, і на семантичному рівнях памфлета Дж. Енгер. Він певною мірою розхитує вже усталений стереотип смиренної та покірної жінки або, використовуючи методологію «нового історизму», виконує функцію «mobility» щодо вже наявних культурних кордонів.

Список використаної літератури:

1. Василина К. Специфіка репрезентації жіночого образу в англійській кримінальній памфлетистиці XVI ст. (крізь призму ґендерного підходу) / К. Василина // Ренесансні студії. – Запоріжжя, 2005. – Вип. 10. – С. 69–84.
2. Торкут Н. Специфіка інтерпретації «жіночого питання» в англійській ренесансній літературі / Н. Торкут, К. Василина // Вісник ЗДУ. – Філологічні науки. – Запоріжжя : вид-во ЗДУ. – № 3. – 2002. – С. 134.

3. Храброва Г. Специфіка художньої репрезентації гендерного дискурсу в ранніх поемах В. Шекспіра : автореферат ... канд. філологічних наук, спец. 10.01.04 – література зарубіжних країн / Г. Храброва. – Миколаїв : Чорноморський держ. ун-т ім. Петра Могили, 2012. – 22 с.
4. Anger J. Jane Anger her Protection for Women [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://digital.library.upenn.edu/women/anger/protection/protection.html>.
5. Aughterson K. Renaissance Women: A Sourcebook: Constructions of Femininity in England / K. Aughterson. – London : Routledge, 1995. – 316 p.
6. Bradford G. Elizabethan women / G. Bradford, O. White. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1936. – 240 p.
7. Knoppers L. «Introduction: Critical Framework and Issues» in The Cambridge Companion to Early Modern Women's Writing / L. Knoppers. – Cambridge : Cambridge University Press, 2009, 11.
8. London in the Age of Shakespeare: An Anthology / Ed. By L. Manley. – L. – 1986. – P. 36.
9. McDonald R. Men and Women: Gender, Family, Society / R. McDonald // The Bedford Companion to Shakespeare: An introduction with Documents. – Boston : Bedford Books of St. Martin's Press, 1996. – P. 251–296.
10. Prior M. Women in English society, 1500–1800 / M. Prior. – London : Routledge, 1985. – 294 p.
11. Ritchie J. Jane Anger: From Jane Anger Her Protection for Women... (1589) / J. Ritchie, K. Ronald // An Anthology of Women's Rhetoric(s). – Pennsylvania : University of Pittsburgh Press, 2001. – P. 50–60.
12. Shakespeare's England. Life in Elizabethan and Jacobean Times / [Ed. By R. Pritchard]. – Stroud, Gloucestershire : Sutton Publishing, 1999. – P. 29–30.
13. Vecci L. Jane Anger, Her Protection for Women / L. Vecci // Reading Early Modern Woman. An Anthology of Texts in Manuscript and print. Ed. by E. Ostrovich and E. Sauer. – London : Routledge. – NY. – 2004 – P. 62.
14. Furguson M. «Jane Anger,» in First Feminists: British Women Writers 1578–1799 / M. Furguson. – Bloomington : Indiana University Press, 1985. – 58 p.

Памфлет Дж. Энгер «Джейн Энгер встает на защиту женщин» (1589) в социокультурном контексте эпохи

В статье анализируется памфлет английской ренессансной писательницы Джейн Энгер «Джейн Энгер встает на защиту женщин» (1589 г.), который впервые в украинском литературоведении становится объектом исследовательского интереса. Тематический диапазон памфлета является очень широким – от риторических вопросов до вопросов бытового характера; в тексте произведения отчетливо видна апологетика женской природы, происходит переосмысление уже устоявшихся стереотипов о роли и месте женщины в обществе.

Ключевые слова: женщина, памфлет, гендер, эпоха Возрождения, стереотип.

Jane Anger's Pamphlet "Jane Anger, her Protection for Women" (1589) in the sociocultural context of the period

The article deals with the analysis of the pamphlet written by the English Renaissance women-writer Jane Anger "Jane Anger, her Protection for Women" (1589). It is the first time in Ukrainian literary studies when it appears in the focus of scientific attention. The themes presented in it are quite versatile: rhetoric, everyday life etc. This pamphlet deals with the apology of women's nature and aimed at re-thinking and re-making of the woman's role in society.

Key words: woman, pamphlet, gender, Renaissance epoch, stereotype.